

Adamdaky din duýgusynyň gözbaşy gorkumy?

Category: Kitapcy, Medisina, Psihologiýa

написано kitapcy | 24 январа, 2025

Adamdaky din duýgusynyň gözbaşy gorkumy? ADAMDAKY DIN DUÝGUSYNYŇ GÖZBAŞY GORKUMY?

Birnäçe psiholog din duýgusynyň gözbaşynda gorkynyň bardygyny öňe sürýär

Başlangyçdan bäre adamyň ölümden, gaý-tupanlardan, ýer titremesinden, kesellerden gorkýandygyny bilýäris. Bu gorky adamyň nämedir bir zatlara sygynma zerurlygyny duýmagyna sebäp bolupdyr.

Ine, din şu ýerde adama sygynalga bolup hyzmat edýär. Adam tebigatdaky zyýanly faktorlaryň dep edilip, peýdaly faktorlaryň gorap saklanylmagy üçin käbir araçy signalgalara (tewessül) zerurlyk duýýandygy üçin dine ýapysypdyr.

Bu düşündirişiň agyrlýgy nirede? Psihologiki taýdan dini duýgynyň gorkynyň bir netijesi hökmünde orta çykandygy, adamyň gorky sebäpli dine sygynýandygyny öňe sürýän birine diniň bul aýdylýanlardan has düýpli zatdygyny nämeleri aýdyp bileris?

Adamdaky din duýgusynyň gözbaşy gorky bolýan bolsa, onda medeniýetiň güýçlenmegi we ylmy-tehnologik ösüslere ugurdaş ýagdaýda gorkynyň azalýandygy hakykatyndan gorkynyň azalmagy bilen birlikde dini duýgynyňam azalmagy, hatda doly aradan aýrylmagy gerek. Ýagny, adam beduinlikden çykyp medenileşdigiçe dininde we dini duýgusynda yzagaýdyşlygyň bolýandygyny bilerdi. Ýa-da synpy jemgyýetlerde dini duýgynyň garamaýaklar gatlagynda has güýçli, ýokary synpyň arasynda has gowşak bolmagy gerek. Ýöne görnüp duran ýagdaý hiçem beýle däl, tersine taryh düşüňjämiz orta synply adamlarda dini duýgularyň has güýçlüdigini görkezýär. Meselem, şu günüň Eýranynda şäherlileriň dini duýgulary obalylaryňkydan has

güýçli. Munuň özi bize «dogry din» duýgusynyň gözbaşynda gorkynyň ýokdugyny güwä geçýär.

Muny ýüze çykarmak üçin iki metoddan peýdalanyp bileris. Rektifikasiýa (keseligine) usulda (diakronik) barlag metody we dikligine geçirilen (akronik) barlag melody. Mülk edinmegiň dünýä döränden bäre nähili ýüze çykyşyny barlamak üçin keseleýin metod (diakronik), munuň döwrümiziň jemgyýetlerinde ýüze çykyşyny barlamak bolda dikligine metoddyr. Analiz we sintez üçin eýerilmegi gerek iň gowy, iň dogry usul her ikisindenem peýdalanmakdyr. Iki metodyň birlikde ulanylmagy bize doly we dogry netijeleri berjekdigi gümansyzdyr.

Ikinji mesele bolsa, medisina ylymyň kesel gorkusyndan dörändigi baradaky pikirdir. Ýa-da sungatyň adamyň gözellige ymsynmasynyň önümidigini aýdyp bileris. Ahyrynda dogrudyr. Bu kesgitlemäniň hemişeki netijelerinden biri-de şudur: Medisina we sungat ulgamyndaky garşylyklaryň we faktlaryň barçasý olaryň döremegine getiren ilkinji sebäbiň görkezijisi ýagdaýyndadyr. Sungatda we medisina orta goýulan zatlaryň barsynyň-da kesel gorkusyndan gözbaş alýandygyny boýun almak gerek. Medisina keseliň önüni almaga gönükdirilmedik hiç bir gymyldy-hereket ýok.

Eger din gorkynyň netijesi hökmünde orta çykan bolsady, onda adamyň gaçybatalgasy bolan mukaddes güýçleriň önünde kemala getiren we meýillenýän dini duýgulary adam gorkusyndan gelip çykmary bardy. Ýagdaý bolsa beýle däl. Diniň gorkudan dörändigini öňe sürmek ähli mukaddes zatlaryň, butlaryň, adamyň ýönelen barça ybadathanalarynyň adam gorkusyndan dörändigini öňe sürmekligi aňladýar. Adamyň tupan gorkusy sebäpli saýlap alan hudaýy tupanyň önüni alyp biljek güýje eýe bolmaly.

Adam gorkusynyň miwesi bolan güýçleriň we hudaýlarynyň bardygyny ykrar edýärin. Emma adamyň meýil edip, özüne ýönelden barça hudaýlaryny onuň gorkusynyň miwesi hasaplamak mümkin däl. Taýpa gurluşly jemgyýetlerde bolan hudaýlary bir ýere toptasak, bularyň yüzüsinden diňe biri «güýji» aňlatsa, galanlary güýçden daşarky zatlary çagyryan simwoliki nyşanlar bilen agzalýar.

“Fetişizm” dininiň kiçijik daşlary ýaly göwrüm we jisim taýdan ownuk hudaýlara adamyň güýç ýöňkändigini aýtmak mümkin. Emma olara berilen simwoliki güýç adamyň çökünme duýgusynyň netijesidir. Ýagny adam bir zady hudaý hasap etmezden öň, oňa çökünmazdan öň onuň güýçli bolandygy duýgusyny götermeýär. Emma hudaý hökmünde çökünmaga başlandan soň oňa belli bir derejede güýç «bagyşlaýar».

Bärde başga-da bir husus bar, eger gorky diniň ýüze çykmagynyň sebäbi bolan bolsady, din bilen baglanyşykly her bir uguryň we gatlagyň, dini edebiýatyň gorky elementleri bilen doly bolmagy gerek bordy. A dinlerdir edebiýatda welin gorkudan has köp söýgi we iman elementleri agdyklyk edýär.

Ali Şeriatiniň «Sungat» eserinden bölek / «Dini gorka esaslandyryp düşündirýän teoriýalar».

Terjime eden: Has TÜRKMEN. Psihologiýa